

Ongelijke (onderwijs)kansen in de meritocratische samenleving

Verslag van een diner pensant met de Stichting van het Onderwijs

Op woensdag 7 december 2016 organiseerden AIAS en de Stichting van het Onderwijs een *diner pensant* voor het bestuur van de Stichting over het thema meritocratie. In het bestuur van de Stichting zijn de voorzitters en bestuurders van de tien grootste sector- en werknemersorganisaties in het onderwijs verenigd. Aanleiding voor het diner pensant was de publicatie van het boek *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* onder redactie van Paul de Beer en Maisha van Pinxteren.¹

Aan de hand van een drietal presentaties wisselden de deelnemers met elkaar van gedachten over verschillende aspecten van een meritocratische samenleving en de rol van het onderwijs daarin. Met de term meritocratie wordt een samenleving aangeduid waarin de maatschappelijke positie van burgers wordt bepaald door hun eigen verdiensten ('merites') en niet door hun sociale, economische of culturele afkomst.

Ongelijkheid is de bron van veel kwaad(heid)

De avond werd geopend door *Alexander Rinnooy Kan* die de stelling introduceerde: maatschappelijke ongelijkheid is de bron van heel veel eigentijdse kwaad(heid). Hij betoogde dat grote sociale ongelijkheid niet alleen veel ongewenste maatschappelijke gevolgen heeft, maar ook veel ongenoegen en kwaadheid onder de minder geslaagden oproept. Een meritocratie is heel fijn voor wie veel merites heeft, maar niet voor wie die merites mist.

In de discussie kwam naar voren dat er in de samenleving toenemende angst en gevoel van onzekerheid is. Voor het eerst denken velen dat de kans groot is dat hun kinderen een lagere status zullen hebben dan zij zelf. De kans om sociaal te dalen is groter geworden. Daarnaast is er onzekerheid over werk en wonen. De buurt waarin mensen wonen verandert; de elite heeft de mogelijkheid de eigen woonomgeving te kiezen, maar lager opgeleiden hebben die keuze niet. Dit alles leidt tot kwaadheid in de samenleving omdat de angsten niet worden herkend en erkend door de politieke elite.

Een punt van discussie was de vraag wanneer je geslaagd bent. Is dit alleen het geval met een diploma van het hoger onderwijs of ook als je je prettig voelt met de plek waar je terechtgekomen bent? Is er in de samenleving niet teveel fixatie op hoger onderwijs, waardoor andere kwaliteiten worden ondergewaardeerd? Zo is de trots op vakmanschap afgenomen. Daarnaast vindt er minder onderling gesprek tussen hoger en lager opgeleiden plaats, omdat zij elkaar niet meer ontmoeten. De ontzuiling zou daar mede debet aan zijn. Het ontbreekt hierdoor aan gedeelde idealen. De vraag die de politiek zich nu moet stellen is, of zij zich nog weet te (ver)binden met de mensen die boos en ongerust zijn. Hoe kan ervoor gezorgd worden dat in onze meritocratie ook andere talenten beloond worden of een minder goede opleiding niet zo zwaar bestraft wordt als nu het geval is?

Meer brede scholengemeenschappen

Herman van de Werfhorst leidde de tweede stelling in. Het ontstaan van ongelijkheid in schoolloopbanen heeft zich verplaatst naar een latere fase. Waar de basisschool meritocratischer is

¹ Het boek is te bestellen bij Amsterdam University Press (<http://en.aup.nl/books/9789462983397-meritocratie.html>) en gratis te downloaden van <http://oapen.org/search?identificer=610150>.

geworden (de rol van de Cito-toets is groter geworden, die van sociale afkomst kleiner), neemt de ongelijkheid in het voortgezet onderwijs die samenhangt met de afkomst toe. Om meer gelijke kansen te creëren is het belangrijk dat verschillende richtingen binnen een school worden gecombineerd, zodat leerlingen gemakkelijk naar een hoger (of lager) niveau kunnen doorstromen. Dat creëert meer gelijke kansen. Om deze reden stelt Herman van de Werfhorst dat er geen gemeenten mogen zijn waar enkel smalle scholengemeenschappen bestaan, die enkel vmbo of havo/vwo of vwo aanbieden.

Lange tijd was er in de politiek weinig aandacht voor ongelijkheid in het onderwijs, maar dit is sinds kort veranderd. Het is belangrijk dat het onderwijsveld samen met de politiek een duidelijke visie vormt, zodat ongelijkheid structureel kan worden aangepakt. Dit voorkomt dat het onderwijs steeds weer wordt beïnvloed door kortdurende interventies. Ook leidt de afwachtende houding van de politiek tot strategisch handelen van scholen. Scholen reageren op de vraag 'uit de markt'. Dit heeft geleid tot smalle scholen, waardoor de selectie die op 12-jarige leeftijd plaatsvindt, steeds bepalender wordt voor je onderwijsloopbaan. Er moet daarom een nieuwe balans gezocht worden tussen de vrije schoolkeuze van ouders en ongewenste uitkomsten voor de samenleving.

In de discussie werd met name ingegaan op de vraag: van wie is het onderwijs? Als de politiek ongelijke onderwijskansen serieus neemt, moet zij stelling innemen en een visie ontwikkelen. Dit is lastig omdat het onderwijs in Nederland van oudsher als van de ouders wordt gezien. Er bestaat een spanning tussen wat ongunstig uitpakt voor de toekomst van de maatschappij en wat individuele ouders willen voor hun eigen kind. Het vinden van een oplossing voor dit probleem wordt bemoeilijkt door een houding van "handen af van het onderwijs". De oplossing zal moeten worden gevonden in een bepaalde mate van dwang of drang, bijvoorbeeld in de vorm van extra voorzieningen of financiering waardoor de incentives voor scholen en/of ouders veranderen.

Onderwijs is geen gelijkheidsmachine

De laatste stelling werd ingeleid door *Paul de Beer*: het onderwijs is een emancipatiemotor, maar geen gelijkheidsmachine. Onderwijs articuleert per definitie verschillen in talenten en vaardigheden. Het onderwijs heeft tot taak om de talenten van kinderen te ontwikkelen, en daardoor zullen de verschillen tussen kinderen met weinig talent en kinderen met veel talent onvermijdelijk toenemen. Dit kun je niet veranderen – het onderwijs kan niet iedereen hetzelfde diploma en dezelfde cijfers geven – maar je kunt wel proberen de negatieve gevolgen hiervan voor de maatschappelijke kansen van minder getalenteerden te beperken.

In de discussie wordt met name ingegaan op de vraag of de onderwijssector nu voldoende doet om mensen gelijke kansen te geven. Het is een ongemakkelijk gegeven dat onderwijs altijd bijdraagt aan ongelijkheid. In de samenleving zouden we ook andere capaciteiten en vaardigheden meer moeten waarderen – al kan de overheid daar maar beperkte invloed op uitoefenen. Ook zou het onderwijs kunnen bijdragen aan het creëren van meer onderling begrip. Daarvoor zijn brede brugklassen en brede scholen juist erg belangrijk, omdat hier verschillende werelden elkaar kunnen ontmoeten.

Tot besluit wordt eenstemmig geconcludeerd dat de Stichting van het Onderwijs zich wil inzetten voor het bevorderen van meer gelijke kansen in het onderwijs. Daarvoor zou in ieder geval gezamenlijk moeten worden ingezet op drie doelen:

- vroeger beginnen;

- later selecteren;
- langer leren en ontwikkelen.

Dit verslag is geschreven door Maisha van Pinxteren en Paul de Beer.

De avond werd mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Instituut Gak.